

The background of the cover is an abstract painting with thick, expressive brushstrokes. It features a variety of colors including yellow, blue, red, black, white, and brown, creating a complex and textured visual field.

Barns öppna undersöknings- processer i förskolan

Signe Vats Jonsson

Läraryörlaget

Ett samarbete mellan Lärarförlaget och Lärarstiftelsen.

LÄRARFÖRLAGET
Lärarfortbildning AB
Box 17023
104 62 STOCKHOLM
www.lararforlaget.se
info@lararforlaget.se

KOPIERINGSFÖRBUD

Förlaget påminner om att detta verk är skyddat av upphovsrättslagen. Kopiering är förbjuden, utöver lärares begränsade rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt avtal och den mycket begränsade rätten att kopiera för privat bruk.

© 2026 Signe Vats Jonsson & Lärarförlaget

UPPLAGA 1 Första tryckningen

REDAKTÖR Kirsi Ylioja

GRAFISK FORM Nette Lövgren

FOTO Signe Vats Jonsson

OMSLAGSBILD Målning av en femåring

TRYCKT Inom EU via Printpool, 2026

ISBN 978-91-988576-5-8

Innehåll

Förord 7

Inledning 9

Del 1

**Barnen är bra på att leva
– i nuet som är i konstant förändring 12**

KAPITEL 1

Lek med betydelser 13

KAPITEL 2

Fantasi och kunskap utvecklar den skapande fria leken 32

KAPITEL 3

Den skapande fria leken utvecklar kunskap och fantasi 44

KAPITEL 4

Leklogiker gör det möjligt att ”leka samman” till synes
skilda föremål 49

Efterklang del 1 62

Del 2

Barnen undersöker fenomen och de förändringar som sker i omvärlden 64

KAPITEL 5

**Olika tolkningar av samma fenomen
eller verklighetens flertydighet 65**

KAPITEL 6

**Förändring och utveckling över tid
– i naturen och i Pokémonspel 78**

KAPITEL 7

Metaforer i barns utforskande av samband och relationer 92

Efterklang del 2 103

Del 3

Estetik och skapande fri lek möter olika arbetssätt 106

KAPITEL 8

Vad betyder estetisk kunskap i förskolan? 107

KAPITEL 9

Lärandeobjektets mångtydighet – problem och möjlighet 115

KAPITEL 10

Från rättor till krafter 118

KAPITEL 11

Filosofiska samtal – en gruppimprovisation 131

Efterklang del 3 137

Del 4

Arbetssätt och praktiska övningar 140

KAPITEL 12

Organiserade lärmiljöer för öppna undersökningsprocesser 141

KAPITEL 13

Begrepp som reflektions- och undersökningsverktyg 148

KAPITEL 14

Stereotyper, fasta föreställningar och slutna tankefigurer 155

Efterklang del 4 167

Begreppsförklaringar 169

Tack! 171

Referenser 172

Lek med betydelser

Vad är en tanke?

Det är en tidig morgon på förskolan, bara jag och femåringen vid frukostbordet. Barnet frågar om jag vill höra hans tankar om tankar.

Barnet: "Jag ska berätta. Det blir en kort saga. Den handlar om mina tankar om tankar. Ja, vad är en tanke? När jag tänker då kommer det luft ur mitt huvud. Tänk, hela rummet är fyllt med tankar. Luften är osynlig och det är också mina tankar. En tanke blir som en osynlig bild i huvudet som ingen annan kan se. Jo, väldigt små barn kan se tankar för de vet inte att det är tankar de ser. Ettåringar vet inte mycket, tvååringar vet lite mer. Treåringar vet lite fler saker än tvååringar. Fyraåringar vet mer än treåringar. Femåringar vet hur saker funkar. Förstår du nu?"

Jag: "Inte riktigt ... Kan du förklara mer?"

Barnet tänker en stund: "Ju mer du vet, desto mindre ser du. Du vet ju redan hur allt funkar. Jag tänker när jag inte vet saker. Då frågar jag hela tiden – vad är det, vad är det? När jag fått ett svar, då tänker jag inte mer. Egentligen vet jag inte vad en tanke är ... När jag blir så gammal som du, då vet jag mer. Man måste veta saker när man har ett jobb. Signe, är det ditt jobb att vara med barnen?"

Ju mer du vet, desto mindre ser du

Jag minns ett arbete på en 2–3-årsavdelning där alla barn plötsligt blev intresserade av runda former. Barnen tecknade och målade runda former, skapade runda föremål av lera och radade upp klossar så att de bildade olika cirklar. De visade upp sina alster och de nickade och bekräftade varandras upptäckter. Vi undrade över vad barnen kommunicerade när de visade dessa former för varandra.

Vid mellanmålet gjorde barnen runda hål i tunnbrödet och tittade genom hålen. I skogen och på gården letade de efter hål och visade upp svampar, bär och andra runda föremål. Ett barn blev intresserat av runda prickar på bladet, och prickar blev ett återkommande motiv i barnets skapande. Eftersom de föremål som barnen uppmärksammade på skilda platser och i olika relationer hade en gemensam form, kunde deras olika intressefokus "stråla samman" och förstärkas i gruppen.

Sökandet efter ett gemensamt lärandeobjekt

Vi observerade barnens aktiviteter för att få syn på vad som väckte deras intresse och kunde ligga till grund för ett gemensamt arbete. En dag samlades barnen vid ett träd i skogen. De undersökte det med händerna och visade ett stort engagemang. Trädprojektet blev dock aldrig av, eftersom barnen i stället pekade på en rund form på trädet och utropade:

Barnen tecknar och målar runda former.

"Titta, månen!" Det uppenbara var en fascination för det runda. Den spontana tanken blev därför att använda denna form – eller hållighet – som utgångspunkt för ett gemensamt arbete.

Vid närmare blick blev det tydligt att det inte i första hand var hålligheterna eller de geometriska formerna i sig som stod i fokus för barnens undersökande. I stället tycktes de använda den runda formen som ett verktyg för att utforska det som kan förändras men ändå uppfattas som det samma. Deras utforskande kan därmed förstås som en undersökning av hur en form eller ett bestämt objekt kan fungera som representation för något som varierar.

De yngsta barnen vet ännu inte vad det de ser heter och kan därför sägas bevara ett så kallat icke-begreppsligt seende. Ett sådant seende kan vara ett värdefullt stöd i mötet med det okända, eftersom det öppnar för ett mer förutsättningslöst utforskande – utan att man i förväg fastställer vad som ses eller upplevs. På liknande sätt ville vi inte i förväg definiera barns undersökande utifrån ett ämnesperspektiv eller ett specifikt begrepp. I stället fortsatte vi att utforska vad lek med former kan innebära i olika sammanhang och tolkningar.

"Titta, månen!"

Barnen utforskar rundhet i skogen.

Variation – lek med den runda formen

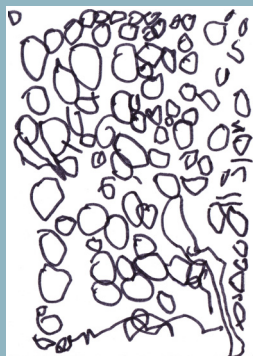
Barnen varierade formernas storlek, position, struktur och färg och tecknade på olikfärgade bakgrunder. Vi tolkade detta som ett experimenterande med formers visuella uttryck och deras föränderliga karaktär. Detta kan liknas vid ett tema med variationer i musiken, där ett grundmotiv upprepas men förändras på olika sätt, vilket skapar både igenkänning och variation.

Den runda formen blev ett lekobjekt. Barnen började nu skapa egna sammanhang där formen fick olika betydelser beroende på situation.

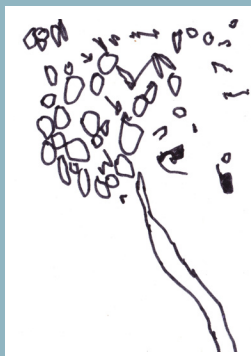
Ragnar fyllde flera papper med cirklar. På den sista teckningen pekade han på en figur som knappt syntes på bilden och sa: "Mamma pratar i telefon." Formerna visade sig föreställa pratbubblor.

Därefter gjorde han en ny teckning och sa: "Maskrosfrön i vinden." I denna tolkning blev formerna maskrosfrön som svävade iväg med vinden.

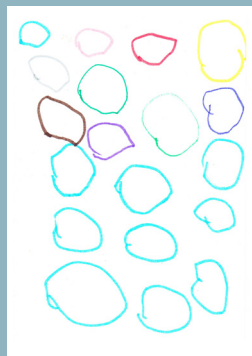
"Snö", sa Molly när hon ritade cirklar i olika färger. Tidigare ute på gården hade hon uppmärksammat hur snön glittrade i skiftande färger i solljuset.

Mamma pratar i telefon.

Maskrosfrön i vinden.

Snö.

När det osynliga blir synligt

Vad händer när barns skapande fria lek får bli startpunkten för ett utforskande som öppnar nya vägar till lärande, relationer och förståelse av världen? I den här boken visar Signe Vats Jonsson hur öppna undersökningsprocesser kan bidra till ny kunskap om undervisning i förskolan.

Med utgångspunkt i barns egna perspektiv beskrivs hur lek och improvisation kan bli vägar till att utforska förändring, relationer och världen omkring oss. Genom konkreta exempel och barns egna definitioner av begrepp synliggörs hur sådant vi ofta tar för givet kan framträda på nya sätt när det utforskas tillsammans med barnen. "Det osynliga blir synligt först när vi får syn på det", som en femåring uttryckte det.

Boken utmanar traditionella gränser mellan lek och lärande och visar hur de i stället kan samspela med ämneskunskap och pedagogiska mål. För när barns utforskande tas på allvar skapas förutsättningar för nyfikenhet, kreativitet och empati – där kunskap och medkänsla får utvecklas tillsammans.

Signe Vats Jonsson är förskollärare, ateljérista och pedagogisk utvecklingsledare med inriktning på estetiska ämnen.